

Vad hände sen — en studie av 1969 års invandrare

Invandrarna har framför allt kommit till arbetaryrken. Stannar de också i dessa yrken? Jan Ekberg visar i denna artikel att finländska och jugoslaviska invandrare har en mindre rörlighet från arbetaryrken än jämförbara grupper av svenskar. Däremot flyttar polska invandrare i högre grad än en jämförbar svensk grupp till tjänstemannayrken. Man kan också notera att jugoslaviska och polska invandrare i större utsträckning blivit egna företagare än motsvarande svenska grupper.

Under senare år har invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad diskuterats. I debatten har det ibland målats upp en mörk bild: nämligen att invandrarna har och även långsiktigt tenderar att stanna kvar i yrken med låga löner, höga arbetslöshetsrisker och dåliga arbetsmiljöer. Invandrarnas rörlighet bort ifrån sådana yrken skulle således, enligt hypotesen, vara låg. Samtidigt saknas i stor utsträckning empiriska kunskaper om detta.

I SOFI:s levnadsnivåundersökningar har man dock kunnat följa en grupp finländare över flera undersökningstillfällen. Se Leiniö [1984].

Tendensen är att den finska gruppen, vad gäller position i yrkeshierarkin, har förlorat terräng gentemot den svenska jämförelsegruppen. Rörligheten från arbetaryrken till tjänstemannayrken är större i den svenska jämförelsegruppen än i den finska gruppen. Levnadsnivåundersökningarna är urvalsundersökningar och den finska urvalsgrupp som

varit bosatt i landet vid flera tillfällen är liten vilket gör att resultaten blir osäkra.

Invandrare i Stockholms län

Inom regionplanekontoret vid Stockholms läns landsting pågår för närvarande ett projekt om invandrarnas levnadsförhållanden i Stockholms län. En delstudie som genomförts av författaren till denna artikel består i att följa dem som år 1969 inflyttade från utlandet till Stockholms län genom folk- och bostadsräkningarna 1970, 1975 och 1980 vad avser yrkes- och socioekonomisk tillhörighet. Därvid görs också en jämförelse med en svensk grupp som består av inrikes inflyttade till Stockholms län 1969. Genom att välja en invandrarkohort från 1960-talet får vi en ganska lång observationsperiod. Ett skäl till att välja just 1969 års invandrare är att de yrken som de hade vid folkräkningen 1970 till stor del kan antagas vara deras ingångsyren i Sverige. Syftet med denna artikel är att presentera några resultat från denna studie, se också Ekberg [1985].

Både invandrarna och de inrikes inflyttade kom snabbt in på arbetsmarknaden i Stockholms län under högkonjunkturen 1969–1970. Redan vid folk-

JAN EKBERG är universitetslektor i nationalekonomi vid Högskolan i Växjö. Han forskar kring invandring och arbetsmarknad.

räkningen 1970 hade både invandrarna och de inrikes inflyttade åldersspecifika förvärvsintensiteter som låg väl i nivå med länets övriga befolkning.

Invandrarnas sociala mobilitet

Yrkesrörligheten studeras för förvärvsarbete som var bosatta i länet vid samtliga tre folk- och bostadsräkningar. Vid en jämförelse mellan invandrare och svenskar bör man så långt som möjligt standardisera för de olikheter som kan finnas mellan grupperna. Vid valet av svensk jämförelsegrupp har använts den s k tvillingmetoden. Denna metod innebär att en invandrare jämföres med en svensk med så långt möjligt samma karakteristika. I denna studie har tvillingarna samma ålder och kön samt också samma yrke år 1970 som invandrarna.

För fyra invandrargrupper som kom 1969 — och sen var bosatta 1970, 1975 och 1980 i Stockholms län — har svenska tvillinggrupper valts ut bland svenska medborgare som år 1969 inflyttade till Stockholms län och sen var bosatta 1970, 1975 och 1980 i länet. De fyra invandrargrupperna är:

- a) Utländska medborgare inklusive statslösa 1969.
- b) Finska medborgare 1969.
- c) Jugoslaviska medborgare 1969.
- d) Polska medborgare inklusive statslösa 1969. (En stor del av de statslösa som invandrade 1969 kom från Polen.)

Antalet individer i de olika invandrargrupperna är: 2 019 utländska medborgare inklusive statslösa, 1 269 finländare, 105 jugoslaver och 67 polacker inklusive statslösa.

De valda grupperna utgör olika typer av invandring. Den finska och jugoslaviska invandringen 1969 var i allt väsentligt en s k arbetskraftsinvandring medan invandringen från Polen 1969 i huvudsak var en flyktinginvandring.

Ofta var dessa flyktingar välutbildade.

En invandrargrupp har alltså samma ålders- och könssammansättning samt vid startåret [1970] också samma yrkesammansättning som tillhörande svenska tvillinggrupp. Eftersom finländarna och jugoslaverna 1970 i huvudsak var sysselsatta inom arbetaryrken så jämförs de med svenska grupper som också i huvudsak befann sig i arbetaryrken 1970. På motsvarande sätt jämförs den polska gruppen med en svensk grupp som i stor utsträckning befann sig i tjänstemannayrken år 1970.

Resultat

Resultaten sammanfattas i *tabell 1—4*. Här framgår att alla grupperna rörde sig socioekonomiskt uppåt under 1970—1980.¹ Andelen arbetare minskade och andelen tjänstemän ökade. Detta är också vad man kan förvänta med hänsyn till att gruppernas medelålder ändras så markant. Med längre tid på arbetsmarknaden följer normalt en rörlighet uppåt. Men det intressanta är om några skillnader i rörligheten kan iakttagas mellan invandrar- och respektive svenska tvillinggrupp.

Betraktar vi hela gruppen utländska medborgare inklusive statslösa så har den yrkesmässiga och socioekonomiska rörligheten uppåt gått långsammare än för den svenska jämförelsegruppen. Det kan dock påpekas att andelen som blivit egna företagare är något större i invandrargruppen.

Den finska gruppen visar en väsentligt långsammare rörlighet uppåt än den svenska tvillinggruppen. Över-

¹ Någon socioekonomisk indelning av befolkningen gjordes ej vid FOB 1970. För vår räkning har dock SCB konstruerat en socioekonomisk indelning 1970. Därvid utnyttjas att det finns ett nära samband mellan yrkesfördelning och socioekonomisk fördelning. De kontroller som har kunnat göras tyder på att metoden har god tillförlitlighet, se också Ekberg [1985]. I FOB 1970 finns dock faktiska uppgifter om dem som är företagare, vilket vi också har utnyttjat.

Tabell 1 Socioekonomisk fördelning i procent. Utländska medborgare inklusive statslösa 1969 och svenska tvillingar. Båda könen.

	År	Arbetare			Tjänstemän				Företagare
		Ej fack-	Fack-lärda	Summa	Lägre	Mellan-nivå	Högre	Summa	
Utländska medborgar* inklusive statslösa	1970	38,7	24,9	63,6	17,7	13,6	5,1	36,4	0,0
Svenska tvillingar	1970	38,7	24,9	63,6	17,7	13,6	5,1	36,4	0,0
Utländska medborgar* inklusive statslösa	1980	29,5	19,9	49,4	18,6	18,2	8,7	45,5	5,1
Svenska tvillingar	1980	25,9	18,9	44,8	18,3	21,4	10,7	50,4	4,8

* Medborgarskapet avser läget 1969

Tabell 2 Socioekonomisk fördelning i procent. Finländska medborgare 1969 och svenska tvillingar. Båda könen.

	År	Arbetare			Tjänstemän				Företagare
		Ej fack-	Fack-lärda	Summa	Lägre	Mellan-nivå	Högre	Summa	
Finländska medborgar*	1970	47,7	30,6	78,3	13,5	6,9	1,3	21,7	0,0
Svenska tvillingar	1970	47,7	30,6	78,3	13,5	6,9	1,3	21,7	0,0
Finländska medborgar*	1980	37,9	24,7	62,6	18,0	13,5	2,7	34,2	3,2
Svenska tvillingar	1980	32,4	22,8	55,2	15,8	18,2	5,5	39,5	5,4

* Medborgarskapet avser läget 1969

Tabell 3 Socioekonomisk fördelning i procent. Jugoslaviska medborgare 1969 och svenska tvillingar. Båda könen.

	År	Arbetare			Tjänstemän				Företagare
		Ej fack-lärda	Fack-lärda	Summa	Lägre nivå	Mellan-nivå	Högre nivå	Summa	
Jugoslaviska medborgare*	1970	58,6	31,3	89,9	3,0	6,1	1,0	10,1	0,0
Svenska tvillingar	1970	58,6	31,3	89,9	3,0	6,1	1,0	10,1	0,0
Jugoslaviska medborgare*	1980	49,4	26,6	76,0	6,3	7,6	3,8	17,7	6,3
Svenska tvillingar	1980	38,7	28,0	66,7	10,7	14,0	3,2	27,9	5,4

* Medborgarskapet avser läget 1969

Tabell 4 Socioekonomisk fördelning i procent. Polska medborgare inklusive statslösa 1969 och svenska tvillingar. Båda könen.

	År	Arbetare			Tjänstemän				Företagare
		Ej fack-lärda	Fack-lärda	Summa	Lägre nivå	Mellan-nivå	Högre nivå	Summa	
Polska medborgare inklusive statslösa*	1970	33,9	7,1	41,0	32,2	12,5	14,3	59,0	0,0
Svenska tvillingar	1970	33,9	7,1	41,0	32,2	12,5	14,3	59,0	0,0
Polska medborgare inklusive statslösa*	1980	12,2	4,1	16,3	28,6	18,4	28,6	75,6	8,2
Svenska tvillingar	1980	18,6	8,5	27,1	28,8	20,3	23,7	72,8	0,0

* Medborgarskapet avser läget 1969

strömning från arbetar- till tjänstemannayrken är förhållandevis låg i den finska gruppen. Speciellt gäller att få blir högre tjänstemän. Även andelen som startat egna företag är låg bland finländarna.

En närmare analys av vårt material visar att den "oförmånliga" utvecklingen främst gäller de finska männen. Det framgår också att en förhållandevis stor andel av de finska männen lämnat arbetsmarknaden och övergått till förtidspensionering fram till 1980. Däremot tycks de finska kvinnorna ha klarat sig väsentligt bättre. De under perioden uppkomna socioekonomiska skillnaderna är ganska små mellan finska och svenska kvinnor.

I stor utsträckning torde den negativa utvecklingen för hela invandrargruppen förklaras med finländarnas svaga uppåtående rörlighet. Finländarna är ju en stor del av hela invandrargruppen.

I den jugoslaviska gruppen uppvisar utvecklingen — relativt svenska tvillingar — ett liknande mönster som för finländarna. Övergången till tjänstemannayrken är låg. Även bland jugoslaverna är det i huvudsak männen som haft en långsam rörlighet uppåt medan de jugoslaviska kvinnorna klarat sig ungefär lika bra som deras svenska tvillingar. Bland de jugoslaviska männen finns också en relativt stor andel som övergått till arbetslöshet eller helt lämnat arbetsmarknaden. På en punkt skiljer sig dock jugoslaverna från finländarna. Andelen som blivit egna företagare är förhållandevis hög i den jugoslaviska gruppen. En viss försiktighet bör iakttagas vid tolkningen av resultaten för den jugoslaviska gruppen. Undersökningsgruppen är liten.

I den polska gruppen är bilden annorlunda. Den uppåtående rörligheten har varit snabbare än i den svenska jämförelsegruppen. En uppdelning visar att detta gäller för både män och kvinnor. Detta trots att polackerna jäm-

förs med svenskar som i stor utsträckning var i socialgrupp I 1970. Andelen arbetare har minskat och andelen högre tjänstemän har ökat kraftigt i den polska gruppen under observationsperioden. Även andelen som startat egna företag är högre i den polska gruppen.

Den polska gruppen är liten och här bör försiktighet iakttagas vid tolkningen. Å andra sidan tyder det bakgrundsmaterial som vi har tillgång till på att det gått mycket bra på den svenska arbetsmarknaden för de öststatsinvandrare (dvs även invandrare från Tjeckoslovakien) som anlände i slutet av 60-talet. Även andelen som startat egna företag är påfallande hög bland öststatsinvandrarna vilket ligger i linje med resultatet för den polska gruppen.

Förklaringar

Det är naturligtvis svårt att utan närmare studier ge några uttömmande förklaringar till de iakttagna skillnaderna. Från vissa utgångspunkter skulle man kunna förvänta ett motsatt resultat. I amerikansk migrationsforskning arbetar man ofta med hypotesen att arbetskraftsinvandrare är mer positivt selekterade än flyktingar med hänsyn till viljan att arbeta sig uppåt socialt i förhållande till jämförbara inhemska grupper. Chiswick (1980) tycker sig också ha fått empiriskt stöd för detta. Arbetskraftsinvandrare till USA passerar så småningom jämförbara inhemska grupper vad gäller inkomster och socioekonomisk ställning. Något sådant framkommer således inte i vår studie.

Möjligen var den finska gruppen redan från början i vissa avseenden negativt selekterad. Tänkbart är att gruppen innehöll en relativt stor andel personer som hade svårt att konkurrera på den finska arbetsmarknaden. Besvär och omställning för att flytta till och från Sverige är små vilket gör att ett flyttningsbeslut inte behöver uppfattas som

något särskilt definitivt. En flyttning till Sverige kan i så fall vara ett alternativ för konkurrenssvaga grupper på finsk arbetsmarknad. Mot detta talar att finländarna snabbt tycks ha kommit in på den svenska arbetsmarknaden och i den meningen varit konkurrenskraftiga åtminstone i ett initialskede.

Ytterligare en omständighet som kan ha betydelse är att de finska invandrarna i slutet av 1960-talet ofta kom från landsbygden. Man kan anta att de ofta saknade industriell erfarenhet och hade kort formell utbildning. Dock torde detta åtminstone delvis också vara fallet med den svenska jämförelsegruppen. Bland inrikes inflyttade till Stockholms län 1969 fanns naturligtvis personer från glesbygderna i Sverige. En del av dessa torde ingå i den svenska tvillinggruppen till finländarna. Även om finländarna under 1969—1970 års kraftiga högkonjunktur lätt kom in på den svenska arbetsmarknaden så kan bristande industriell erfarenhet eventuellt kombinerat med språksvårigheter antagas negativt påverka de långsiktiga möjligheterna till framgång.

Vilken bärkraft som finns i nämnda förklaringar vet vi knappast något om. Som framkommit har även jugoslaviska män haft ett liknande karriärmönster som finska män. Detta trots att selektionsmekanismerna borde ha varit starkare för jugoslaverna. Besvär och omställning — och därmed krav på initiativ — kan antagas vara större för dem som flyttat från Jugoslavien än från Finland.

Som nämnts omfattar vår studie de individer som befann sig i Stockholms län 1970, 1975 och 1980. Det helt övervägande antalet kan ha funnits i länet under hela 1970-talet. De som återutvandrat ingår således inte och hur dessa klarat sig på svensk arbetsmarknad fram till återutvandringstidpunkten framgår inte. Av de utrikes inflyttade till Stockholms län 1969 var 47 procent

av männen och 52 procent av kvinnorna kvar i länet 1980. Bland de inrikes inflyttade 1969 var motsvarande andelar 52 och 55 procent. Den helt dominerande delen av förändringarna beror på återutvandring bland de utrikes inflyttade och åter(vidare)utflyttning till andra svenska län för de inrikes inflyttade. Den inrikes utflyttningen är låg bland invandrarna. Detta gäller också den utrikes utflyttningen bland de inrikes inflyttade. Det förefaller således som om flyttningsbenägenheten bland de inrikes inflyttarna är nästan lika stor som hos invandrarna. Bland finländarna som anlände till Stockholms län 1969 var återutvandringen betydande under 1970-talet. Av invandrade finska män 1969 var 42 procent kvar i länet 1980. Bland finska kvinnor var andelen 53 procent. En fråga som inställer sig är om den långsamma socioekonomiska rörligheten uppåt som vi kunnat iakttaga för finska (och jugoslaviska) män beror på att kvarstannarna skulle vara negativt selekterade beträffande kapacitet och motivation. Frågan kräver naturligtvis en egen utredning. Men vissa uppgifter om de återutvandrade finländarna finns i vårt bakgrundsmaterial. Den preliminära analys som kunnat göras tyder inte på några större skillnader i yrkessammansättning och förvärvsintensiteter mellan kvarstannade och återutvandrade finländare. Med reservationer skulle man eventuellt tolka detta så att nämnda negativa selektion inte varit för handen.

En annan möjlighet är att söka förklaringarna på den svenska arbetsmarknaden. Förklaringar som kan vara relevanta för både finländare och jugoslaver. Arbetsmarknaden befinner sig i ständig förändring. 1970-talet har utmärkts av att antalet sysselsatta inom tillverkningsarbete har minskat och antalet sysselsatta inom tjänsteproduktion har ökat. Man kan anta att en föränderlig arbetsmarknad ställer krav på kun-

skaper och erfarenheter om svenska förhållanden för att man framgångsrikt skall kunna ta sig över från krympande arbetsmarknader till expanderande. Även om invandrarna och respektive svenska tvillingar vid observationsperiodens början hade samma yrkessammansättning så förefaller det rimligt att anta att de svenska tvillingarna har en större sådan erfarenhetsbakgrund för att framgångsrikt klara nämnda förändringar. De svenska tvillingarna kan också antagas ha lättare — än en invandrare med kanske bristande kunskaper i svenska — att förvärva den vidareutbildning som kan behövas för att komma in på nya arbetsmarknader. Möjligen har också lagen om svenskundervisning på betald arbetstid gjort vissa invandrargrupper mindre attraktiva på arbetsmarknaden. Diskriminering kan inte heller uteslutas. Tänkbart är också att en större del av finländarna och jugoslaverna än respektive svenska tvillingar — någon gång varit borta från Stockholms län (tillfälliga vistelser i hemlandet) *mellan* observationstidpunkterna. Har så varit fallet förkortas erfarenhetstiden av svensk arbetsmarknad vilket kan förväntas påverka karriärförloppet i negativ riktning.

Den polska gruppen befann sig däremot redan från början i stor utsträckning inom tjänsteyrken. Tänkbart är också att gruppen strax efter ankomsten till Sverige rörde sig nedåt socialt i jämförelse med den position man hade i hemlandet. Den svenska jämförelsegruppen kan ha blivit vald när denna sociala rörlighet nedåt inträffat. Den polska gruppen bestod i stor utsträckning av välutbildade personer vars förmåga till en början kanske inte kunde utnyttjas fullt ut på den svenska arbetsmarknaden. Efterhand som tiden gick blev det dock möjligt att utnyttja dessa kunskaper. Möjligen var också den polska gruppen starkt motivationsmässigt selekterad. Eftersom man knappast kan

ha några förväntningar om att återvända så måste flyttningsbeslutet uppfattas som definitivt och en ny framtid måste grundas i invandringslandet.

Generaliseringar och olikheter

Att göra några generaliseringar utifrån de erhållna resultaten kan vara svårt. Undersökningen avser ett års invandring till Stockholms län. Men som nämndes inledningsvis så pekar studier av finländarna i levnadsnivåundersökningarna i samma riktning. Den sammanfallande tendensen gör att det finns anledning att misstänka liknande förlopp för större grupper av finländare i Sverige.

Några motsvarande undersökningar för jugoslaver, som vi kan jämföra med, finns inte. Men vissa iakttagelser som kunnat göras i regionplanekontorets invandrarprojekt om större grupper av jugoslaver har också återkommit i vårt material för 1969 års jugoslaviska invandrare till länet. Detta gör att man åtminstone kan ha en hypotes att den karriärutveckling som vi funnit för 1969 års jugoslaver också gäller för större grupper av jugoslaver.

Sannolikt varierar karriärutvecklingen starkt mellan olika invandrargrupper; både för arbetskraftsinvandrare och flyktingar. Beträffande — de ofta välutbildade — arbetskraftsinvandrarerna från Västeuropa är det tänkbart att dessa är mer framgångsrika relativt en tänkt svensk tvillinggrupp — än vad vi erhållit för finländare (och jugoslaver). Om flyktingar kan sägas att invandrarerna från Öststaterna kan antagas vara "kulturellt näraliggande" och bärare av en kunskapsmassa som åtminstone efter en tid lätt kan omsättas på svensk arbetsmarknad. För flyktinggrupper som anlänt under 1970-talet kan läget vara ett annat. Förutom att arbetsmarknaden under 1970-talet blivit svårare än tidigare för nytillträdande så har den kulturella bakgrunden för dessa flyk-

tingar ofta varit mer "avlägsen" än för tidigare flyktingar. Möjligen finns också skillnader i framgång mellan flyktingar som tänker åter(vidar)utvandra och de flyktingar som har för avsikt att stanna i Sverige. För de sistnämnda är troligen motiven större för att lägga grunden till en framgångsrik framtid i Sverige.

Referenser

- Chiswick, B.R. [1980] *An Analysis of the Economic Progress and Impact of Immigrants*. Development of Economics and Survey Research, Laboratory, University of Illinois.
- Ekberg J. [1985] *Invandrare i Stockholms lan. Yrkeskarriär under 70-talet*. Regionplanekontoret Stockholms län landsting. Rapport 1985:3
- Leiniö, T.L. [1984] *Inte lika men jämlika. Om finländska invandrades levnadsförhållanden enligt Levnadsnivåundersökningarna 1968, 1974, 1981*. Institutet för social forskning, Stockholm.